

Til Høyesterett,
O s l o.

Ankesak høyesterettsdommer Ferdinand Schjelderup - fru Milly
Haug.

Saken må etter min oppfatning tillates henvist til prøvelse av Høyesterett selv. Det skulle derfor være tidsnok å imøtegå høyesterettsadvokat Gunnar Eriksens tilsvaret av 9.ds. under prosedyren der. Jeg ønsker allikevel allerede nu å utdype noen av de punkter som anken er bygget på.

I. Saksbehandlingen.

Schjelderups prinsipale påstand var at hans uttalelse i skrivelsen av 31/10 1950 om brevet til den amerikanske legasjon i det hele tatt ikke var noen objektivt rettsstridig ærekrenkelse, fordi Haug og hans krets både muntlig og skriftlig i sin kamp mot hjemmefrontens ledelse hadde betegnet medlemmene av denne som "nynasister". Å gi uttrykk for at Haug hadde brukt betegnelsen "nynasister" om hjemmefrontens medlemmer og betegnelsen "Goebbels" om Schjelderup kunne derfor ikke være skikket til å fremkalle injuriøse forestillinger hos Haug og hans krets eller innen hans miljø eller hos noen annen.

Nu er det visstnok så at betegnelsen "Goebbels" i og for seg er et sterkere uttrykk enn "nynasist". Men sett i sin rette sammenheng - når først Haug og hans krets virkelig kunne finne det passende å betegne menn som Paal Berg, Gunnar Jahn, Ferdinand Schjelderup, Sverre Iversen, Eugen Johannessen, Magnus Jensen og mange flere som "nynasister" - var det dog bare en gradsforskjell mellom uttrykkene. Schjelderup kunne for sitt vedkommende ikke ta betegnelsen "Goebbels" virkelig alvorlig, men følte det som noe av et kompliment at han skulle være en så dyktig propagandaleder - hvad han jo i virkeligheten også hadde vært. Det falt ham ikke inn at sammenligningen gikk på karakteren løs, bare på dyktigheten.

Slik som forliksklagen og stevningen var formet måtte imidlertid Schjelderup være forberedt på, at Haug eller

-2-

nu hans enke kunne komme til å påstå at det var ærekrenkende å legge Haug i munnen såvel "nynasistisk" som "Goebbels". Han fant det derfor nødvendig å føre bevis for at Haug og hans krets jevnlig hadde kalt hjemmeledelsens folk for "nynasister". Se mitt prosessskrift av 20/11 1953. Han hadde ikke den gang rede på at fru Margit Skeie kunne opplyse, at man der også hadde brukt betegnelsene Goebbels, Himmler og Rosenberg om dem. Advokat Eriksens prosessskrift av 23/11 1953 viser at han straks protesterte imot, at Schjelderup skulle få adgang til denne bevisførsel, antagelig med sikte på at også det å legge ordet "nynasistisk" i Haugs munn skulle være ærekrenkende. Han uttalte endog at en slik bevisførsel var egnet til å skade Haug. Hvis bevisførselen ble avskåret, ville vel dette også styrke påstanden om at det å legge "Goebbels" i Haugs munn var ennå mere ærekrenkende.

Byretten forsto åpenbart ikke sammenhengen. Ellers kunne den ikke ha nektet meg å forklare meg nærmere om sammenhengen og heller ikke ha avslått Schjelderups begjæring. Se nærmere det som er anført i ankeerklæringen side 1 - 2. Schjelderup og jeg var derfor på det rene med at dette forhold måtte vi ta opp igjen under hovedforhandlingen.

Det var også et annet forhold vi måtte bringe klarhet i. Haug hadde visstnok under det forberedende rettsmøte 14/11 1952 svart klart og greit "nei" på mitt spørsmål, om han tillot det noen betydning at Schjelderup hadde nevnt ham som forfatter av et ikke underskrevet brev. Men i Aftenposten for 30/12 1953 - altså noen få dager før hovedforhandlingen begynte - ble det inntatt en forhåndsomtale av saken. Etter denne var det nettopp det, at brevet til den amerikanske legasjon hadde vært anonymt, som skulle være det infamerende for Haug.

Jeg uttalte derfor allerede i mitt innledningsforedrag den 4/1 - altså før partsavhøringen og bevisførselen - følgende som jeg siterer fra mine notater som på dette punkt var fullstendige:

"Jeg forstår Haugs eller nu fru Haugs søksmål
"slik at det ikke er den omstendighet at Schjelderup har
"sagt at Haug har skrevet et anonymt brev som er sakens
"gjenstand. Heller ikke at Schjelderup har sagt at Haug

-3-

"har skrevet at Schjelderup og hans folk var "nynasister".
"Derimot skal det injurierende være at Schjelderup har
sagt at Haug har omtalt ham som disse nynasistenes
"Goebbels"."

Dette møtte ikke og kunne heller ikke møte noen motsigelse fra den annen side.

Det lykkedes meg - til tross for rettens forhåndsbeslutning av 18/12 1953 og tiltross for at rettens formann under hovedforhandlingen erklærte at beslutningen ikke kunne omgjøres - allikevel å få klarlagt for retten, at "nynasister" var alminnelig brukt innen Haugs krets -- noe som byretten også senere fastslo i selve dommen.

Men anderledes gikk det til Schjelderups og min overraskelse med vår forutsetning om at brevets såkalte anonyme karakter var uten betydning.

Først må jeg gi noen faktiske opplysninger. I Schjelderups skrivelse av 31/10 1950 er det ikke med et ord nevnt at brevet til den amerikanske legasjon var anonymt. *
Hans uttalelser ga ikke den minste antydning om at det for såvidt skulle være noe å utsette på Haug. Det ville da også vært helt meningsløst, for ingen kunne vel den gang falle på å undertegne "illegale" brev ved sitt virkelige navn. Hadde avsenderen gjort det, ville det vært mer enn lett-sindig. Var brevet blitt snappet opp og avsenderen arrestert, ville man søkt å presse ham til å oppgi hvem som efter hans mening var medlemmer av hjemmeledelsen. Falt han så tilfote, ville hans forhold i de dager blitt betegnet som "uaktsomt angiveri". Schjelderup kan ikke nu si om brevet var underskrevet med dekknavn eller var uten underskrift, men med en kodebetegnelse. Han opplyste i retten at han straks han fikk fotostatkopien leverte den videre til statsråd Trygve Lie og at det senere ikke har vært mulig å oppspore kopien eller originalbrevet. Som en parentetisk bemerkning: Når Schjelderup efterat saken var reist forsøkte gjennom vår ambassade i Washington å få utlevert originalen, var dette ikke - som byretten antar - for å anstille nærmere undersøkelser om hvem det kunne skrive seg fra, men alene for å sette de påklagede uttrykk inn i sin rette sammenheng med brevets øvrige tekst. &

-4-

Under prosedyren ble det ikke fra advokat Eriksens side bygget noe som helst på at brevet var anonymt. Dette ville også vært utelukket allerede av den grunn, at forholdet lå utenfor både forliksklage og stevning - noe som advokat Eriksen også erkjenner i tilsvaret når han sier at ordet "anonymt" ikke ble medtatt i påstanden om mortifikasjon.

Under disse omstendigheter er det vanskelig å forstå hvorledes dette med anonymiteten allikevel er blitt det avgjørende punkt for byretten, slik som denne har uttalt seg i dommen på side 5 - 6 - delvis sitert i ankeerklæringen side 4.

På side 5 slår byretten fast at Schjelderup tillegger Haug "å ha skrevet eller forfattet det i saken omhandlede anonyme brev" og at Schjelderup "med dette tillegger Haug en uverdigg handling". Her går altså retten - uten å redegjøre nærmere for situasjonen - ut fra som en håndfast kjendsggjerning at man har foran seg et "anonymt" brev hvis forfatterskap Schjelderup har tillagt Haug og at han "med dette" har beskyldt ham for noe uverdigg. Byretten inkorporerer altså uten noen nærmere begrunnelse rent mekanisk anonymitetsmomentet i sakens gjærningsinnhold uten å redegjøre for hvorledes den finner å kunne gå utenfor sakens ramme. Den nevner heller ikke at Schjelderup bestemt har bestridt at han har sagt at Haug i odiøs betydning har søkt å dekke seg under sin anonymitet.

Selv om man ville anta at byretten ikke har gått utenfor rammen, må det iallfall være en feil at den ikke har gått nærmere inn på hvorfor det ville ha vært en uverdigg handling for Haug å skrive dette anonyme brev. Var det uberettiget å beskyldte hjemmefrontens folk for å være "nynasister" og Schjelderup for en "Goebbels"? Eller var det uberettiget å komme med slike uttalelser i et anonymt brev?

Å drive agitasjon mot hjemmelædelsens medlemmer som "nynasister" og mot Schjelderup som deres "Goebbels", kan etter byrettens oppfatning klarligvis ikke ha vært uverdigg. For retten har jo selv slått uttrykkelig fast at Haug tidligere hadde betegnet medlemmene som "nynasister" og at en slik

-5-

uttrykksmåte ikke kunne være uverdigg i den krets han tilhørte. Og Schjelderups ønske om å få utdypet omgangstonen i Haugs krets gjennom de to brev fra fru Skeie avslo retten med den begrunnelse at de var overflødige: det faktiske forhold var jo allerede klarlagt til Schjelderups fordel.

"Men" - sier retten videre - "dette er dog noe annet enn å gi seg av med å skrive anonyme (legg merke til pluralis) brev av innhold som angitt." I dette må jo ligge at retten mener at det å bli påført selve utsagnet (at hjemmefrontens ledelse var nynasister og å ligne med Goebbels eller andre nasistiske koryfeer) ikke var ærekrenkende - iallfall ikke efter målestokken i den krets som Haug selv hadde skapt og tilhørte og hvis omdømme han tillå vekt.

Men da kan det uverdige i det påståtte forfatterskap heller ikke ha bestått i at utsagnet ble knyttet til et brev eller at dette ble stilet til den amerikanske legasjon i Stockholm, Tvert imot må Haug og hans krets ha ment at det var en fortjenstfull patriotisk handling, at den harde agitasjon han drev innenfor landets grenser mot hjemmefrontens ledelse også ble ført over til landets formående allierte, forat det også der kunne bli satt en stopper for den landsskadelige virksomhet.

Men da blir det av injuriøse muligheter bare tilbake den påstand at Haug hadde drevet sin agitasjon på en uverdigg måte ved å benytte seg av "anonyme brev". Og det lå som før nevnt helt utenfor Schjelderups tanker og uttalelser og sakens ramme.

Når byretten har misforstått dette med anonymiteten må forklaringen også være at retten ikke har vært oppmerksom på det Schjelderup og jeg opplyste om hvorfor han i skrivelsen av 31/10 1950 også ga opplysning om brevet til den amerikanske legasjon. Det skjedde ingenlunde for å karakterisere Haug som anonym brevskriver, som byretten sier på side 6 midten. Det Schjelderup og jeg fremholdt var følgende: Hjemmeledelsens forslag til kommunalordning - som Haug og hans krets mente var nynasistisk - var et forslag til en beredskapsordning, som bl.a. var nødvendig forat våre allierte kunne stole på at landet efter tyskernes kapitulasjon ville

-6-

være istand til sivilt å styre seg selv, så en ny okkupasjon - denne gang av engelskmennene og amerikanerne - kunne undgås. Om dette - sa jeg - finnes tallrike opplysninger i de aktstykker som Stortingets presidentskap utga i 1948 under titelen "Regjeringen og Hjemmefronten under krigen". Endel er også nevnt i dommen i Haug - Knutzen-saken side 8 ff. (bilag 2 til mitt prosessskrift av 18/2 1953). Som vitne i denne sak skulle Schjelderup forklare seg bl.a. om omfanget av og faren ved den intense og uforsiktige agitasjon Haug drev mot hjemmefrontledelsen. Det var som et eksempel på at agitasjonen også ble drevet utenfor landets grenser og at opplysninger ble gitt til våre allierte (utenom hjemmeledelsen og Regjeringen) og til skade for hjemmeledelsen, at Schjelderup også nevnte brevet. Hvis ikke den amerikanske legasjon var blitt underrettet fra bedre hold, kunne brevet gjort stor skade.

Det er en av de sikreste grunnsetninger i vår straffeprosess at dommen ikke må gå utenfor det forhold som er beskrevet i tiltalebeslutningen eller stevningen. Dette forholds identitet må ikke forandres. Tiltalte må ikke dømmes hvis forandringene i tiltalebeslutningen "er så betydelige at forholdet derved må siges at være blevet et andet". (Salomonson i Tidsskrift for Rettsvidenskap 1909 side 62). Allikevel har byretten dømt Schjelderup for et forhold som den selv sier er "noe annet" enn det han var anklaget for. I det tilfelle som er referert i Rt. 1893 side 573 hadde meddomsretten i sin dom iallfall erstattet tiltalebeslutningens gjerningsinnhold med et mindre kvalifisert faktum enn det mannen var tiltalt for.

Når byretten fant å burde tillegge dette med anonymiteten en avgjørende vekt og derved gå utenom forliksklage og stevning, skulle den også ha nevnt dette på forhånd for sakens parter. I så fall ville det nok blitt ennu klarere opplyst at det var ikke dette som var sakens gjenstand.

-7-

Dommen må subsidiært oppheves fordi byretten nektet å reassumere saken og ikke lot fru Skeies skrivelser m.m. dokumentere eller fruene føre som vitne.

Det er helt riktig som nevnt i ankeerklæringen at Schjelderup og jeg først etter sakens opptagelse til doms fikk de opplysninger av fru Skeie som er av betydning for saken. Det var overflødig av advokat Eriksen å fremlegge avskriften av min skrivelse av 8/1 d.å. til ham, for den fulgte allerede som bilag 1 til mitt prosessskrift av 11/1 d.å. til byretten. Min telefonsamtale med fru Skeie fant sted i dommerværelset og begynte umiddelbart før retten skulle settes etter pausen. Jeg var helt avskåret fra å få noen inngående samtale med henne. Det jeg kunne få ut av den ganske korte samtale var bare det som er nevnt i skrivelser av 8/1. På det grunnlag var det utelukket at jeg kunne be saken utsatt, så meget mere som jeg hadde en viss tvil om at jeg fra enken etter Haugs stadige omgangsvenn, professor Skeie virkelig kunne få opplysninger av betydning for Schjelderup i denne sak.

Overraskelsen var stor da det senere allikevel viste seg at fru Skeie under lange telefonsamtaler med Schjelderup og meg kunne gi så å si avslørende opplysninger om hvorledes hennes mann og Haugs krets hadde omtalt hjemmeledelsens folk.

Efter fru Skeies to skrivelser til meg må det iallfall kunne sies at vi er kommet nær opp til sannhetsbeviset. Som opplyst av Schjelderup under hovedforhandlingen var det den amerikanske oberst Arnesen i den amerikanske legasjon som opplyste at brevet var fra Haug. Den samme beskjed fikk statsråd Trygve Lie senere av legasjonen. Se hans skrivelse av 8/1 1951 (bilag 2 til mitt prosessskrift av 17/10 1952). Lærer Kåre Norum fortalte i januar 1944 at Haug nettopp hadde sagt til ham at han hadde forbindelse med den amerikanske legasjon i Stockholm. Det har forøvrig ikke fra Haugs side vært benektet at han hadde slik forbindelse. Ifølge fru Skeie hadde hennes mann en kontakt i Sverige og sendte skrivelser dit. Hennes mann betegnet en av hjemmeledelsens folk som en "Goebbels", og hun går ut fra at dette og lig-

nende uttrykk også ble brukt av andre i kretsen. Under avhøringen i Haug - Knutzen-saken ga Haug ifølge det stenografiske referat uttrykk for at han trodde at han visste hvem som hadde skrevet brevet og at brevskriveren nu var død. Se bilag 5 til mitt prosessskrift av 26/11 1953.

Men er ikke alt dette fullgodt bevis for at Haug selv har skrevet brevet, viser det iallfall at brevet må være kommet fra hans krets. Og dette må også være nok til å si, at fru Skeies opplysninger er av vesentlig betydning for spørsmålet om det i det hele tatt kan sies å ha vært noen ærekrenkelse når Schjelderup også har lagt ordet "Goebbels" i munnen på Haug. Likesom byretten måtte medgi at opplysningene om Haugs bruk av uttrykket "nynasister" er av betydning, burde retten også vært enig i at opplysningene om bruken av betegnelsene "Goebbels" m.m. er av betydning og derfor besluttet reassumsjon.

I sitt tilsvare side 1 nederst erklærer advokat Eriksen bl.a. at "de anførsler fru Skeie har tillagt sin mann" er uriktige. Hvorledes kan, tør jeg spørre, advokat Eriksen vite noe om det?

II.

Lovanvendelsen.

Efter straffelovens § 152 er det en "beskyldning" som kan kreves mortifisert. For å være en beskyldning må uttalelsen først og fremst ha de kjennemerker som er beskrevet i straffelovens § 247. Men uttalelsen blir ikke en beskyldning i lovens forstand bare av den grunn. Det må også foreligge noe mere. Det er ikke bare ordene - ordklisjéen - det kommer an på. En uttalelse kan rent bokstavelig se ut som en beskyldning, mens den efter forholdene i det konkrete tilfelle ikke kan bedømmes slik. For at det skal foreligge en beskyldning i lovens forstand, må det komme i tillegg til de nevnte kjennemerker at grensen for det tilbørlige på en eller annen måte er overskredet. Det foreligger ikke noen objektivt rettsstridig ærekrenkelse medmindre "handlingen under de konkrete forhold efter den almindelige oppfatning i samfundet er utilbørlig". Se herom nærmere henvisningene i ankeerklæringen

til Ot.prp. nr. 37 for 1938 side 2 - 3 og Innst. O. III for 1939 side 4.

Er den her nevnte grense ikke overskredet - det foreligger altså ingen ærekrenkelse i lovens forstand - er det heller ingen adgang til mortifikasjon.

Når dette anvendes på uttalelser fra dommere i deres avgjørelser, påtalemyndighetens tjenestemenn i deres tjenesteuttalelser, sakførere i deres prosedyre osv., blir forholdet det at en objektivt rettsstridig ærekrenkelse ikke kan sies å foreligge, når uttalelsene er holdt innenfor sakens ramme og i god tro og forøvrig utenat grensen for det tilbørlige er overskredet.

Den lære som Skeie har oppstillet og som senere har fått en viss tilslutning i litteraturen, er i strid med rettsutviklingen før vi fikk lovfestet regelen om mortifikasjon i straffeloven av 1902 og i strid med forarbeidene til denne. Hans lære har også fått en viss tilslutning i enkelte domme, men er bl.a. i avgjort strid med de kjente høyesterettsdomme i Rt. 1886 side 774 (kjøpmann Rieber mot overkontrollør Blich) og 1934 side 516 (Wilhelm Nilsen mot politikonstabel Olaf Hansen). Jeg viser også til minoriteten i HRD i Rt. 1952 - 590. Under den senere prosedyre må jeg komme nærmere inn på alt dette.

Efter Schjelderups ønske hitsetter jeg et supplement han har utarbeidet til det han allerede har uttalt i ankeerklæringen:

"Begrunnelsen til den Kohler-Skeieske lære om at et saksanlegg med påstand "bare" om mortifikasjon ikke representerer noe onde for innstevnte, er altså at denne, om hans uttalelser blir kjent døde og maktesløse, dog "blir i alle henseender å regne som frifunnet" (Skeie s. 416) og at øyemedet ikke er å uttale noensomhelst misbilligelse over injurianten, men utelukkende å frikjenne krenkede for påsagnet. Ordene går igjen i de to vota i Rt. 1912 side 479 og 484, hvor læren fikk tilslutning: "En rettslig mortifikasjon av en i sitt innhold krenkende uttalelse inneholder ikke er dom over eller mot den der har fremført uttalelsen; den betegner ham ikke som havende handlet

rettsstridig eller skyldig i noe uriktig forhold; den inneholder alene en avgjørelse av, at utsagnets objektive riktighet ikke er godtgjort" (assessor Vogt s. 479 - 480). "At han skulle være ansvarlig i den forstand at der skulle være noe å legge ham tillast med hensyn til uttalelsens eller beskyldningens fremførelse er ikke nødvendig. Mortifikasjon er i det hele etter min mening ikke å anse som noe utslag mot den innstevnte, som denne kan sies å måtte tåle eller hvorved han er å anse som domfelt, men som en avgjørelse til gunst for den mot hvem beskyldningen er rettet" (justitiarius Thinn s. 484, hvor han foruten til Vogt henviser til Skeies og Urbyes bøker). Også Skeie hadde nemlig ikke bare skrevet at en mortifikasjonskjennelse har i det hele ingen "rettslige virkninger til skade for injurianten" (side 416), men også forsøkt å begrunne dette med at krenkelsen ikke engang er et rettsbrudd, subjektivt sett. Etter således å ha eliminert ethvert krav til subjektiv skyld - ikke bare et svakere krav enn hvor rettsfølgen kan bli straff (side 418 øverst) - blir Skeie i stand til på side 419 å konkludere med at "mortifikasjon er ikke minst påkrevet, når det vanværende påsagn er fremført under oppfyllelse av en rettsplikt: som vitneprov, i uttalelse som sakkyndig, i offisiell innberetning, i en dom o.s.v." Resultatet skulle dermed bli, at vitner og andre som uttaler seg i kraft av en dem pålagt rettsplikt - og så meget mere alle andre som journalister, historikere og andre som har fått evnen til i skrift eller tale å fremføre en mening om samfunnsforhold og dermed også om medmennesker - blir pålagt et objektivt ansvar for et hvert ord som i denne retning utgår fra deres munn eller settes i pennen. I likhet med dem som har objektivt ansvar for skadevoldende ulykker, f.eks. ved at en gesims fra deres hus faller i hodet på en mann, men uten at dette kan bebreides huseieren, skulle vi altså alle og enhver bære risikoen for en mortifikasjonssak med eventuelle saksomkostninger, og bare slippe å bli dømt, dersom vi i en

kanskje meget kostbar rettssak klarer å overbevise dommeren om, at det vi har sagt er en ubestridelig, vitnefast, objektiv sannhet.

Hvordan er så Skeie kommet forbi de grunnleggende dommer fra årene 1886 til 1890, som det i 1889 reviderte ærekrenkelseskapitel i straffeloven er bygget på, blant annet under henvisning til den tilsvarende engelske regel for ærekrenkelser og Goos' danske fremstilling.

Alt dette har Skeie oversett, idet han på et par linjer på side 416 sier at det "etter den senere tids praksis var blitt en nødvendighet jfr. side 200-201" å få mortifikasjonsinstituttet "positivt regulert".

La oss se på side 200 - 201, hvor han antagelig med rette - forsåvidt den konkrete sak i Rt. 1887 s. 353 angår - mener at mortifikasjonsdom burde vært avsagt og uttaler: "Den riktige oppfatning i materiell henseende ble også av sjettevoterende konsist uttalt: "hermed er ikke beskyldningens objektive beføyelse godtgjort, og så lenge denne siste ikke er opplyst, har saksøkerenrettslig krav på å få beskyldningen mortifisert som ubevist"."

Men både Skeie og de to dommere i 1912 må ha oversett, hva det sto ved utelatelsetegnene og ble nærmere utviklet av sjettevoterende Lambrechts i den påfølgende setning. Jeg siterer ^{det} hele i sammenheng: "Men hermed er ikke beskyldningens objektive beføyelse godtgjort, og så lenge denne siste ikke er opplyst, har i mine tanker saksøkeren, i tilfelle som nærvarende, rettslig krav på å få beskyldningen mortifisert som ubevist. Der kan være tilfelle, hvor der må mere enn dette til for å oppnå mortifikasjon, og hvor den omstendighet, at der kleber beføyet mistanke til, vil være nok til å hindre oppnåelse av mortifikasjon. Således i tilfelle hvor den som har fremført de nedsettende uttalelser ikke har bevisbyrde for disses riktighet, fordi han i offentlig eller privat stilling har hatt plikt til å uttale seg åpent og etter beste overbevisning, men til noen sådan ^{særegen} kategori henhører ikke det tilfelle som er nærvarende saks gjen-

-12-

stand." Jfr. Lambrechts' tilslutning til assessor Ottesen i Rt. 1887 s. 867 som spesielt gjelder vilkåret for mortifikasjon hvor en uttalelse faller utenfor en vitneplikts ramme.

Det er etter dette ikke lett å forlike Skeies henvisning på side 416 til side 200 - 201 og Rt. 1887 s. 353 med hans konklusjon om vitner øverst side 419."

III.

Kjøremålet over saksomkostningene.

Det er ingen grunn til i denne omgang å føre noen inngående prosedyre om saksomkostningene i byrettssaken. Blir byrettsdommen opphevet, er i og med dette også spørsmålet om saksomkostninger avgjort. I motsatt fall er det lagmannsretten som skal avgjøre spørsmålet, og det er tidsnok å komme tilbake til advokat Eriksens tilsvarende hvis saken skulle komme dit.

Allikevel vil jeg gjerne av hensyn til Schjelderup allerede nu bemerke:

Skeies fortolkning i hans Straffeproses II side 273 av straffeprosesslovens § 456 nr. 2 er et forsøk på å fortolke inn i loven det forslag han i 1912 som medlem av det såkalte revisjonsutvalg satte frem og som ikke ble godtatt fordi først og fremst riksadvokaten gikk imot det.

Om den historiske utvikling viser jeg bl.a. til:

- a) Skeie: Ærekrenkelser s. 416.
- b) Hagerup: Straffeproses II (1905) s. 409.
- c) Urbye: Norsk Strafferett (1909) note 11 side 185-6.
- d) Salomonsen II (1913) side 320.
- e) Ot.med. nr. 2 (1912) utkast til forandringer i straffeprosessloven m.v. side 84 jfr. side 124
- f) Ot.prp. nr. 49 (1916) side 16-17.
- g) Innstilling om lovbestemmelse om ærekrenkelse fra Straffelovkomiteen av 1934, trykt 1937, side 35.
- h) Ot.prpr. nr. 37 (1938) om forandringer i straffelovgivningen side 16.
- i) Innst. O. III (1939) side 15-16.

Det er den under h nevnte prp. som ligger til

-13-

grunn for den nuværende § 456 nr. 2 og om denne sier
Justisdepartementet:

"I § 456 har man dog valgt en noe annen formulering,
"idet komiteens efter ordlyden egentlig skulde føre til
"at saksomkostninger ALITID blir ilagt injurianten,
"hvad der vil kunne virke/^{mindre} rimelig i tilfelle hvor den
"mortifiserte uttalelse må ansees rettmessig uansett
"den objektive usannhet eller den beskyldning den inne-
"holder. Man tenker sig for eksempel at A anlegger morti-
"fikasjonssak mot B fordi han som vidne i en tidligere
"sak pliktmessig har referert en for A ærekrenkende be-
"skyldning som den senere avdøde C har fremsatt. At A her
"anlegger mortifikasjonssak mot B er rimelig nok. Men B
"som bare har opfylt sin vidneplikt og følgelig - uansett
"om C's uttalelse var sann eller ikke - hverken har handlet
"rettsstridig eller utilbørlig, bør ikke betale saks-
"omkostninger til A."

Det er efter dette klart at Schjelderup - som var
pliktig til å møte som vitne - fremsatte sin uttalelse i
god tro, gikk ikke utenfor saken og viste ingen mangel på
aktsonhet (jfr. dommen side 7), ikke skulle vært ilagt saks-
omkostninger medmindre hans forhold under selve saken måtte
tilsi det.

Når advokat Eriksen viser til Salomonsen II (1925)
side 327, er kort og godt å si, at her fortolkes endrings-
loven av 1917 og ikke den nu gjeldende lov. Det samme er å
si om avgjørelsen i Rt. 1935 side 202.

At lagmannsrettsavgjørelsen i Rt. 1950 side 259 -
ikke Agders, men Hålogalands - kan påberopes i fru Haugs
favør kan jeg ikke se. Den sier intet om at det ikke skal
tas hensyn til saksøktes forhold ved fremsettelsen av be-
skyldningen, men avgjør spørsmålet efter forholdene under
selve saken.

Om Schjelderups forhold under saken er å si at han
ikke fant å kunne ta opp forliksunderhandlinger på grunn-
lag av advokat Eriksens skrivelse av 10/1 1951 (bilaget til
advokat Eriksens prosessskrift av 19/9 1952), som han efter
dens innhold og form måtte oppfatte som en truselskrivelse

-14-

og et forsøk på å ødelegge ham som vitne i Haug - Knutzen-saken. Haug visste jo at Schjelderup her ville bli et av de viktigste vitner imot ham.

Det var etter skrivelsen ikke bare et mortifikasjonssøksmål det ble truet med - det var privat straffesak som skulle anlegges. Dette sies til og med 2 ganger! Allikevel sier advokat Eriksen at det aldri har vært spørsmål om annet enn mortifikasjon. Det fremgår iallfall ikke av skrivelsen og det var den Schjelderup hadde å holde seg til. Jeg har i min nokså lange praksis hittil ikke sett at den advokat som vil søke en sak av denne art ordnet i minnelighet har innledet med en skrivelse av denne art. Er det i det hele tatt noe i skrivelsen som tyder på virkelig forlikelighet?

Da Schjelderup møtte Haug i forliksrådet den 29/1 1951 og denne erklærte at det ikke var ham som hadde skrevet brevet, fant Schjelderup å burde godta dette og gjorde den protokolltilførsel som i avskrift fulgte mitt tilsvare av 29/9 1951. I denne erklærte Schjelderup bl.a. at han - når han i neste uke møtte som vitne i byretten - ikke ville fastholde det han hadde sagt om Haugs forfatterskap til brevet, og at brevet dermed skulle utgå av saken. Han ville altså som vitne ikke forklare noe om de opplysninger han hadde fått fra oberst Arnesen og statsråd Trygve Lie om at Haug skulle være forfatteren - dette under forutsetning av at brevet ikke ble berørt av Haug eller andre under rettsforhandlingene. I motsatt fall måtte han jo oppgi sine kilder.

Haug smakte på forslaget. Når advokat Eriksen sier at Haug selvsagt ikke kunne godta noe slikt, må det bero på at han ikke vet hva som foregikk. Haug stillet seg under selve møtet ikke uten videre avvisende - han ble forøvrig tilrådet å godta ordningen -, men han ville ha tid til å betenke seg. Etter møtet hadde han og Schjelderup én times samtale på gaten, og Haug smakte også under denne på forslaget. Til slutt ba han til og med Schjelderup med seg for å drikke kaffe, noe denne ikke hadde tid til. Se nærmere Schjelderups skrivelse av 15/10 1952 (bilag 1

-15-

til mitt prosessskrift av 17/10 1952).

Men da det kom til stykket var det nok de prosessuelle taktiske hensyn som avgjorde saken. Det var vitnet Schjelderup som skulle rammes. Haug hadde nemlig allerede i advokat Eriksens prosessskrift av 24.s.m. meddelt byretten "at det ville bli anlagt privat straffesak mot h.r.dommer Schjelderup for hans beskyldning om at Haug har forfattet det i hans skrivelse av 31. okt. f.å. siterte brev til den amerikanske legasjon". Dermed hadde Haug selv publisert forholdet. Det var forøvrig allerede skjedd i en avisartikkel av Lorentz Vogt i Tønsberg Blad i midten av november 1950, noen få dager før hovedforhandlingen i Haug-Knutzen-saken skulle begynne som opprinnelig bestemt. Ennu mere publikt ble forholdet fordi spørsmålet om forfatterskapet ble gjenstand for eksaminasjon under Schjelderups forklaring i retten.

Også i sin forklaring den 8/2 1951 uttalte Schjelderup at han ikke fastholdt uttalelsen om forfatter-
skapet. Etter det stenografiske referat falt hans ord slik: "Men jeg går altså nu ut fra at dette var en misforståelse og at overlærer Haug ikke hadde skrevet det, men at det er som vi hadde gått ut fra, at disse brevene som ligner hverandre på mange måter kom fra kretsen omkring Haug eller fra kretsen omkring Trygve Nilsen". I sin tilleggsforklaring den 10/2 uttalte han på spørsmål fra advokat Eriksen at han ikke "vil fastholde hva jeg har hørt om det (brevet). Det kan være at det er skrevet av en annen i Haugs krets". Mitt tilsva-
r av 29/9 1951 ble skrevet med tanke på at det skulle være mulig å få partene til å ordne saken i minnelighet. Jeg viser særlig til avsnitt 4.

Schjelderups skrivelse av 15/10 1952 (bilag 1 til mitt prosessskrift av 17/10 1952) var ennå et forsøk fra hans side på å forklare Haug at det måtte være overflødig å fortsette saken efter de erklæringer han var kommet med om forfatterskapet.

Men Haug forlangte ikke bare tilbakekallelse. Beskyldningen skulle også erklæres "grunnløs med den vanlige og anstendige tilføyelse at injurianten (!) beklager dens fremsettelse". Og kravet på saksomkostninger ble ikke frafalt.

-16-

Se advokat Eriksens skrivelse av 29/10 1952 (bilag 1 til hans prosessskrift av 10/11 1952). Schjelderup fant det nyttesløst å forhandle videre på dette grunnlag og mente forøvrig at man fikk avvente det saksforberedelsesmøte som var berammet til 14/11 1952.

Etter forhandlingene i dette møte fremla jeg den følgende dag en skrivelse av 15.s.m. hvor Schjelderup ikke bare erklarte at han godtok Haugs forsikring om at han ikke hadde skrevet brevet, men også tilbakekalte uttalelsen herom. At han samtidig ville ha med noe i erklæringen om hvorfor han hadde ment at Haug var forfatteren, var helt naturlig. Den skulle jo offentliggjøres og publikum måtte orienteres om sammenhengen - i likhet med det som alltid skjer i en mortifikasjonsdom.

Som rettsboken for møtet den 15/11 1952 viser ble Schjelderups forslag forkastet av fru Haug som visstnok erklarte seg villig til å forlike saken, men ikke fremla noe forslag til erklæring fra partene. Omkostningsspørsmålet ville hun overlate til avgjørelse av rettens formann.

Dette siste kunne iallfall Schjelderup ikke gå med på. Og det med god grunn når vi ser hvorledes retten senere fant å burde avgjøre hans krav om å få godtgjøre sin gode tro og fremlegge for retten alt det han bygget på da han måtte tro at Haug var forfatteren.

Jeg må her komme litt nærmere inn på tvisten om denne bevisførsel. Det var min forutsetning at tvisten burde prosederes muntlig i et saksforberedelsesmøte fordi det ville bli alt for vidløftig å skrive om forarbeidene til den gjeldende § 456 nr. 2 og om rettspraksis som begge viste at det skal tas vesentlig hensyn til saksøktes gode tro og det grunnlag han har hatt for denne. I to prosessskrifter ga jeg uttrykk for dette. Se prosessskriftene av 18/2 1953 side 1 og 4/5 1953 side 2 siste avsnitt. Byretten tok intet hensyn til dette og avsa 19/6 1953 - uten å ha gitt meg anledning til å prosedere spørsmålet - en "kjennelse" - den var i virkeligheten en beslutning. Og her ga byretten uttrykk for at det hadde liten eller ingen betydning for omkostningsspørsmålet om Schjelderup hadde vært i god tro og hva han

-17-

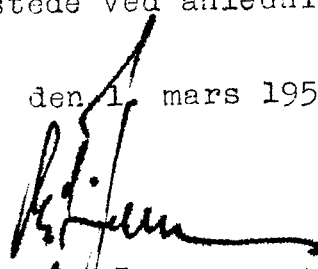
hadde bygget på. Det hjalp lite at byretten tilføyet at det ikke var bestridt at Schjelderup var i god tro. Advokat Eriksen erklærte nemlig i sitt prosesskrift av 13/10 1953 at han aldri hadde erkjent noe slikt.

Jeg konkluderer med at Schjelderup under hele saken har vist all mulig forlikelighet, og at Haug og senere hans enke burde godtatt de ordninger som ble budit dem. Etter alt det opplyste forstår jeg ikke at det her i det hele tatt kan sies å foreligge noe legitimt behov for mortifikasjon.

Byretten sier at den har vært i tvil. Det må skyldes at retten på flere måter har følt seg bundet av sine egne forhånds uriktige beslutninger.

Advokat Eriksen sier tilslutt at han "som overlærer Haugs venn og advokat" tilbakeviser som uriktige Schjelderups opplysning om at Haug til ham har sagt "at han år efter år skulle holde ham beskjeftiget med rettsaker". Hvordan kan - tør jeg spørre - advokat Eriksen blankt nekte dette? Han var ikke tilstede ved anledningen.

Oslo, den 1. mars 1954.

Chr. L. Jensen

Bilag: Avskrift av forarbeidene til straffeprosesslovens § 456 nr. 2.